

منظر شهری

دانشجویان: بهاره روزبه

فرشاد محسنی

محمد ترقی

استاد راهنما: سرکار خانم بختیاری

دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

فضای شهری پدیده ای است که خود را به صورت عینیت ای قابل ادراک، به استفاده کنندگان اش می نمایاند. اطلاعات ارسالی از فضای شهری فقط اطلاعات کالبدی و بصری نیستند، بلکه اطلاعاتی هستند که توسط کلیه حواس ادراک می گردند.

لذا منظر یک فضای شهری، کلیه اطلاعات موجود از فضا است که توسط حواس قابل دریافت بوده و در فرآیند ادراک پردازش می گردد. اطلاعاتی از فرم، عملکرد و معنای فضا. از این رو شاخص های یک منظر در سطوحی متعدد "از سطحی تا بنیادی خود را مطرح می کنند و تمامی آن ها منشأ احساس هایی هستند که در فرد ایجاد می گردد.

براین اساس در مطالعه و ارزیابی یک فضای شهری می بایستی به موارد ذیل در نحوه ادراک فضا توجه نمود:
- آنچه به استفاده کنندگان مربوط می شود مانند: آلودگی ادراک، ظرفیت ادراک آنان.

- محیط موجود یا شرایطی که در آن ادراک انجام می پذیرد (شرایط ادراک)، شرایط ادراک در واقع همان شرایط فضایی می باشد که استفاده کنندگان در آن قرار دارند.

- منظر به عنوان فرستنده، اطلاعات متفاوتی را به انسان مخابره می کند که می توان به دو دسته عناصر فیزیکی/کالبدی و انسانی تقسیم نمود.

مولفه های منظر شهری:

- الف) کیفیت های فضایی: کیفیت هایی که یک فضا به عنوان یک سیستم اراده می دهد.
- ب) کیفیت های ناشی از میزان سازگاری میان مؤلفه ها: نسبتی که بین روابط ادراکی و روابط عملکردی وجود دارد.
- ج) کیفیت سکانس ها: کیفیت های موجود در هر سکانس که باعث تفکیک و ارتباط آن سکانس با بقیه سکانس ها می شود و نحوه ارتباط بین سکانس های همجوار

در این پروژه سعی شده است به مطالعه ی موارد فوق در فضاهای شهری مختلف و بررسی تاثیرات مثبت و یا منفی آنها روی کیفیت یک فضای شهری از نظر معنا، فرم و عملکرد پرداخته شود.

هم چنین علاوه بر شناخت هریک از مولفه ها نمونه هایی در فضاهای شهری ایران، جهان و مصداق آنها در محدوده ی مورد مطالعه ارائه گردد.

محدوده مورد مطالعه: محدوده ونک

محدوده واقع در ناحیه 6 منطقه 3 تهران می باشد و از شمال به خیابان برادران شریفی، خیابان ولیعصر و خیابان شهید باقر خدای، از غرب به خیابان گاندی، از شرق به بزرگراه کردستان و از جنوب به خیابان هفتم، چهاردهم و خیابان سامی محدود می گردد.

1. کیفیت های فضایی

چگونگی عناصر و روابط موجود میان عناصر ادراک شده فضا، کیفیت هایی را ساطع می کنند که به تنهایی و یا با یکدیگر باعث احساس هایی در فرد می گردند، مانند: هویت ، خوانایی و غیره

کیفیت های فضایی، کیفیت های توپولوژیک می باشد. به این معنا که کیفیت های فضایی وابسته به هندسه فضا نبوده، بلکه وابسته به مناسباتی است که از آن روابط هندسی ناشی می گردند، مانند نحوه مجاورت عناصر، ترتیب آن ها، جدایی، محاط شدگی و پیوستگی آن ها.

کیفیت های فضایی را می توان نسبت به منشأ وجودی آن ها به سه گروه تقسیم کرد:

کیفیت عناصر

کیفیت بین عناصر

کیفیت رابطه بین یک عنصر خاص با دیگر عناصر

شدت

تنش

نقش انگیزی

میزان قدرت موجود در اطلاعات ظاهری، عملکردی و معنایی یک عنصر فضایی، را شدت می نامند.

پایانه تاکسیرانی میدان ونک

میدان شهری در توکیو ژاپن

دادگستری منطقه 3 تهران میدان ونک

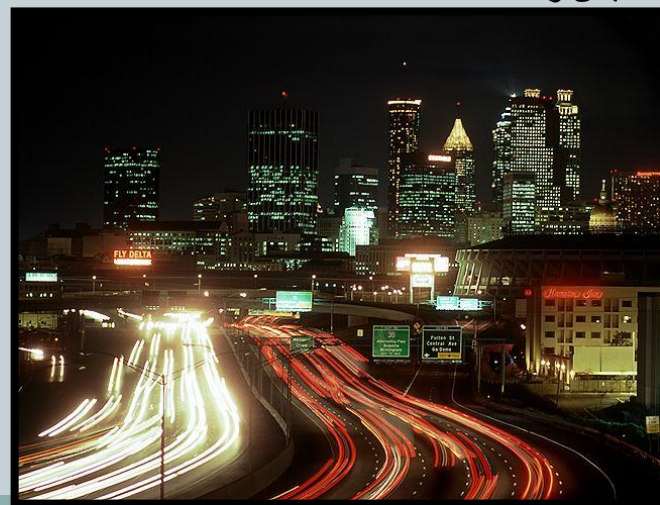
کیفیتی است که بر اثر انحراف معیار رخ می نماید. تنش یعنی نوع اجزا به نحوی تفاوت داشته باشد که میان آنان نیروی بالقوه وجود آید. ارتباط متقابلی که هر لحظه احساس گشته ی ناظر میل به وجود آمدن تعادل داشته باشد. به عبارتی عنصر یا عناصری از ساختار اصلی متفاوت گردند.

فروشگاه های بزرگ و سیتی سنتر در خیابان شهری
در توکیو ژاپن

ساختمان قدیمی تجاری در ضلع جنوب غربی
میدان ونک

ازدحام و تنش بصری در بزرگراه شهری

خاصیت یک پدیده برای ایجاد تصویری به یاد ماندنی از خود و مناسبات بین اجزا آن در ذهن بیننده می باشد. این خاصیت، سهولت در بازشناسی عناصر تصویر ذهنی بوده و شرطی اساسی برای یادآوری و تجدید خاطره از یک فضا است. در مواردی کلیت فضا دارای کیفیت نقش انگیزی است زیرا مناسبات حاکم بر اجزای آن این خاصیت را القا می کند و گاهی اجزا یا عناصری خاص در فضا به علل سه گانه فرم، عملکرد و یا معنا این کیفیت را القا می کند

میدان آزادی

میدان ونک

تبادل

تناسب

تقارن

وضوح

تراکم

تفوق

تعالادل یکی از نیازهای بشری است. نه تنها تعادل فیزیکی بلکه تعادل روانی، فیزیولوژیکی و بصری نیز از اهمیت خاصی برخوردارند. در یک فضا زمانی تعادل احساس می شود که کنش و واکنش تمام نیروها منجر به یک موازنه شود، به طوری که نتوان هیچ گونه تغییری در ترکیب آن ها وجود آورد. به عبارت دیگر تضادل نیروها باعث ایجاد تعادل می گردد. انسان برای حفظ تعادل، هنگام ادراک عناصر به محورهای عمودی و افقی توجه دارد..

تعالادل می تواند غیرفعال و فعال باشد:

1- تعادل قرینه یا غیر فعال: به تقسیم بندی برابر و مساوی اشیا و فضاهای گوناگون گفته می شود. از نظر حسی تعادل قرینه بیان کننده وقار و سنگینی، ایستا و خالی از هیجان است.

2- تعادل غیر قرینه یا تعادل فعال: تقسیم بندی غیر مساوی اشکال اشیا و فضاهای گوناگون که گرچه به دو بخش تقسیم شده اند، از لحاظ وزن و سنگینی بصری با هم برابرند

تونل توحید

میدان شهری در ایتالیا

میدان ونک

رابطه نسبی و قیاسی بین ابعاد مختلف یک عنصر را تناسب گویند. مفهوم نسبت و تناسب در ارتباط میان ابعاد یک ترکیب نهفته است. در تناسب، ارتباط اندازه اجزا نسبت به یکدیگر از سویی و نسبت به کل از سوی دیگر مورد نظر است. در واقع سیستم و سلسله ای از نسبت ها که در ارتباط با هم تأثیری گذارند.

ساختمان پی سی سی نبش بلوار میرداماد

ساختمان کاخ سفید و اشنگتن

تقارن، ترتیب متعادل دو یا چند عنصر حول یک خط به عنوان محور و یا یک نقطه به عنوان مرکز است. وضعیت تقارن نمی تواند بدون وجود محور یا مرکز شکل بگیرد. دو نوع تقارن را می توان نام برد:

-تقارن دو جانبه که عناصر مشابه حول یک محور مشترک قرار گرفته باشند.

-تقارن شعاعی که عناصر مشابه حول دو یا چند محور متقاطع در یک نقطه مرکزی به حالت تعادل قرار گرفته باشند

پل طبیعت پارک آب و آتش

کلیسای در فرانسه

قابلیت پیش بینی نوعی نظم در فضا که به آسانی قابل فهم باشد موجب وضوح می گردد. چیزی که پیش بینی شدنی است و در محل مورد انتظار قرار گرفته، دارای جاذبه ای خاص است و این جاذبه در مقابل پدیده ای نامنتظره رنگی می بازد

تسلط عنصری از فضا بر سایر عناصر، توسط موقعیت، ابعاد، شدت، فرم و رنگ تفوق بصری آن عنصر گویند. منحصر به فرد بودن یک عنصر یا تضاد آن با زمینه می تواند چنین خاصیتی را وجود آورد

برج نگار میدان ونک

مسجد شیخ لطف الله

هر فرم ممکن است از واحدهای معینی تشکیل شده باشد که به طریق و تعداد مختلف با هم ترکیب می شوند و ساختار واحدی را ارائه می دهند. چگونگی دوری و نزدیکی این واحدها را تراکم فضا می نامیم. عناصر هر فضا ممکن است ترکیب منسجم و یا فشرده و گسترده را القا کنند. با کم و زیاد کردن تراکم یک فرم می توان وزن و انرژی فرم را به دلخواه تغییر داد، حتی می توان ارزش رنگی در سایه روشن فرم ها را دگرگون کرد. لازم به ذکر است که علاوه بر تراکم صوری، تراکم عملکردی و معنایی نیز قابل شناسایی و ارزیابی است.

تراکم شهری میدان ونک و اطراف

کیفیت رابطه بین عناصر خاص با دیگر عناصر

- تضاد
- تقابل
- تجانس
- مزیت
- انسداد
- تاکید
- محصوریت
 - تنگی
- گشادگی
- تمرکز
- توالی

به این معنی که آنچه ساخته می شود به عمده خود را از محیط جدا کرده و به عنوان چیز دیگری خود را نشان می دهد.

مکه

میدان ونک

این نوع رابطه را می توان نوع خاصی از تضاد دانست ولی بایستی به یک تفاوت اساسی بین آن ها نیز توجه داشت:

در تضاد بین نقش و زمینه نوعی تفاوت وجود دارد. حال آنکه در تقابل نه فقط تفاوت وجود دارد، بلکه نقش به مقابله با زمینه نیز می پردازد. در اینجا نقش به عمد در مقابله با زمینه قرار می گیرد و می توان گفت علیرغم ارتباط موجود، هر کدام از آن ها زبانی برای خود دارند.

در هر سه گونه رابطه (تجانس، تضاد، تقابل) نقش و زمینه بر یکدیگر تأثیر می گذارند. هر چه نقش خودش را بیشتر از زمینه جدا کند، این اثر افزون تر است. در تجانس زمینه نقش اصلی را دارد و نقش است که از زمینه تبعیت می کند.

در حالت تضاد زمینه و نقش با یکدیگر اختلاف دارند ولی هر دو کنار هم قرار دارند بی آنکه یکی تابع دیگری باشد. در حالت سوم (تقابل) نقش در مقابل زمینه ایستاده است و تسلط خود را بر زمینه اعمال می کند.

آمستردام

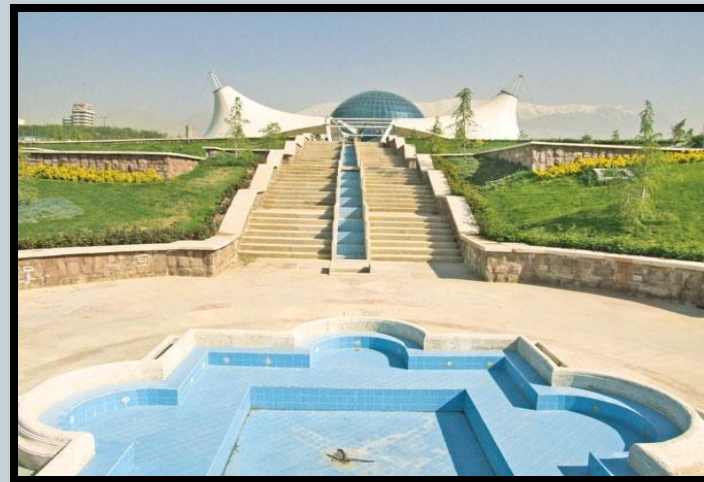

به معنای هم جنس بودن و زمینه می باشد. تجانس می تواند باعث نظم فضا گردد، ولی تجانس بیش از اندازه خطر یکنواختی را به همراه دارد

منظور از مزیت یک موقعیت، کیفیت نقاطی در فضای شهری است که دارای عملکرد، ظاهر با معنی خاص بوده باعث تغییر رفتار یا بروز رفتارهای خاصی از طرف شهروندان می گردد. حفظ و بهسازی این نقاط می تواند به هویت و تعلق خاطر شهروند کمک شایانی نماید.

پارک آب و آتش

برخی عناصر با حضور خود در کف یا بدنه فضا حرکت با دید را تحت تأثیر قرار داده، باعث اختلال در ادراک کلیت فضا شده و یا آن را به جزء فضاهایی تقسیم می کنند. بطور مثال: جایی که محدودیت دید وجود دارد فرد در اثر احساس نا امنی ممکن است از رفتن به آن خودداری کند یا محتاطانه سرعتش را کم نماید.

میدان ونک

میدان نبوت

کیفیتی است که بر اثر شاخص شدن عنصری فضایی به خاطر ویژگی های ظاهری آن در یک منظر شهری به وجود می آید. این امر می تواند بوسیله ی تضاد صوری یک عنصر با زمینه آن، مانند فرم مسجد در یک جداره ی شهری باشد، یا بخاطر تفاوت فاحش در اندازه و یا تضاد رنگی و ... اتفاق افتد. نقاط مورد تاکید معمولا باعث کندتر شدن حرکت می شوند.

منظور محدود شدن یک فضا بوسیله جداره هایش می باشد، به صورتی که انسان احساس نماید داخل ظرفی قرار گرفته است. محصوریت دارای درجاتی است که حداقل از دو عامل نسبت ارتفاع جداره به کف و میزان باز بودن یا بسته بودن جداره فضا سرچشمه می گیرد. رنگ، بافت، شکل، مصالح جداره و کف نیز بر محصوریت فضا تاثیر گذارند. فضای محصور روابط اجتماعی را تقویت کرده و عدم محصوریت به دور شدن افراد از یکدیگر منجر می گردد.

شهر مروارید مراکش

مسجد اصفهان

باریک شدن ناگهانی یک مسیر می تواند باعث تغییر سرعت حرکت عابرین شده و یا باعث تقسیم فضا گردد. احساس تنگی همیشه تاثیر منفی نداشته و شدیداً تحت تاثیر توقع ذهنی فرد از مکان های مشابه فضای مورد نظر است.

بازار تجریش

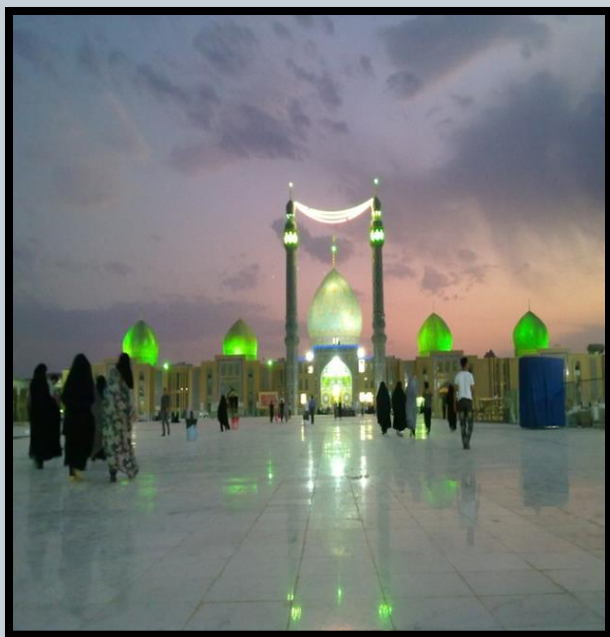
کوچه اطراف میدان ونک

شهر مروارید

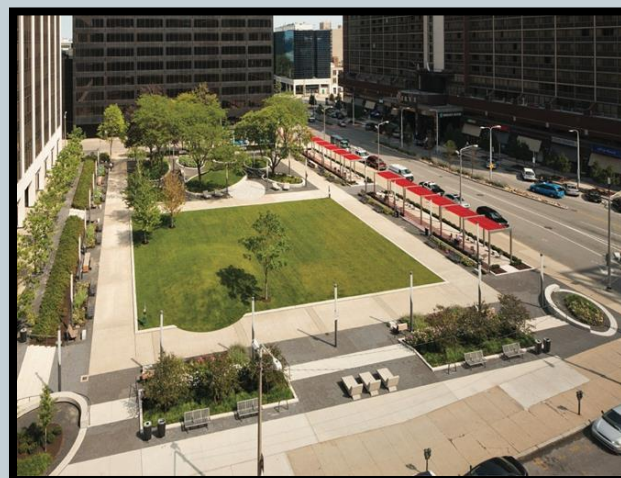

گشاد شدن یک مسیر باعث فراغ بال بیشتر و پراکنده شدن فعالیت ها می گردد. در مسیرهای تعریض شده سرعت عابرین بالا رفته و غیر مستقیم به انزوای فرد کمک می نماید.

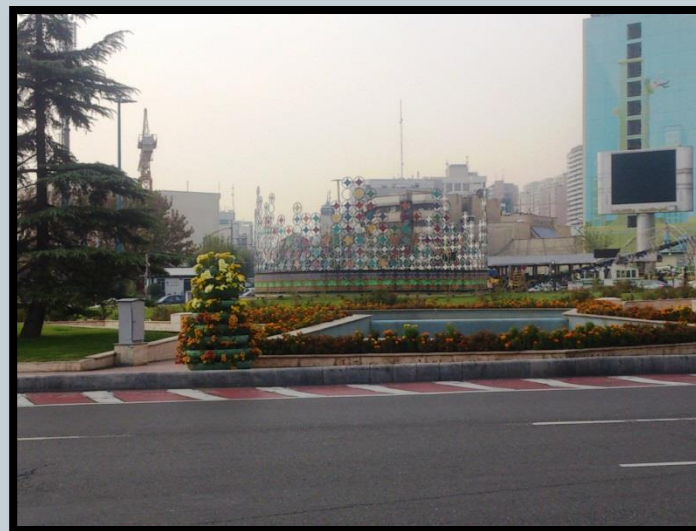

کیفیتی از منظر یا عناصر آن می باشد که به فرد احساس تحرک و پویایی را القا می کند. تکرار درختان در یک ردیف یا نور چراغ های یک خیابان نمونه های ایجاد کننده توالی می باشند.

کیفیتی است که بر اثر جمع شدن عناصر حول یک مرکز پدید می آید. میادین بارزترین نمونه از فضاهای متمرکزاند. عناصر متمرکز کنندۀ گاه باعث جمع آوری افراد می شود. اندازه محدود و معلوم مکان ها با هم تشکیل یک شکل متمرکز را می دهند.

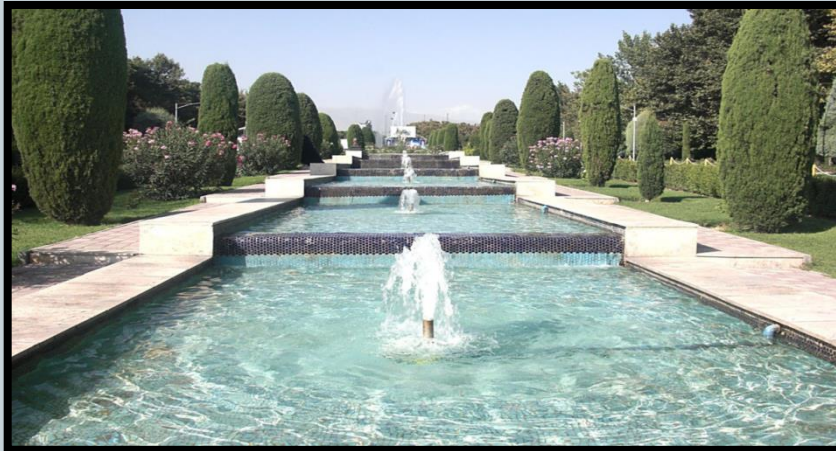
کیفیت ناشی از میزان سازگاری بین مولفه ها

- تکرار
- یک مرتبگی
- ریتم
- همجواری
- موانع
- نقطه عطف
- اتصال و پیوند
- صراحت و گویایی

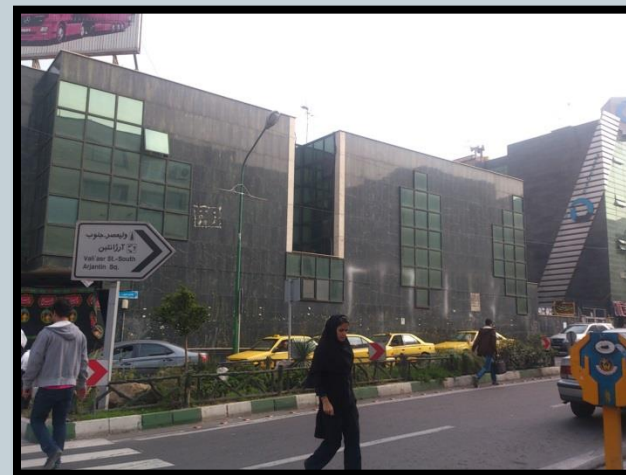
تکرار به عبارتی حضور عناصر مشابه است. در تکرار ممکن است عناصری مشابه با فرمی مشخص یا فاصله یکسان تکرار شوند. زمانی که تکرار منظم باشد منجر به ضرباهنگ می گردد. تکرار یک عنصر پرت اطلاعاتی آن را بالا می برد یعنی هرچه که بیشتر یک عنصر دیده شود، پرت اطلاعاتی آن بیشتر و در نتیجه بداعت و تازگی کمتر می شود.

A View of Parkway, Tehran, Iran.

مواجهه با عنصری جدید و ناگهانی ایجاد یکمرتبگی می کند،
کیفیت یک مرتبگی برای بروز خود علاوه برداشتن بداعت در
نقش، نیازمند زمینه ای به نسبت یکنواخت و هماهنگ می باشد

تکرار هر عنصری از لحاظ فرمال (شکل، رنگ و...) طبق نظمی معین ریتم یا ضرباهنگ می باشد. ضرباهنگ ممکن است از فرم های مشابه که از نظر شکل، اندازه، رنگ، جهت، فاصله و موقعیت یکسان هستند به وجود آید.

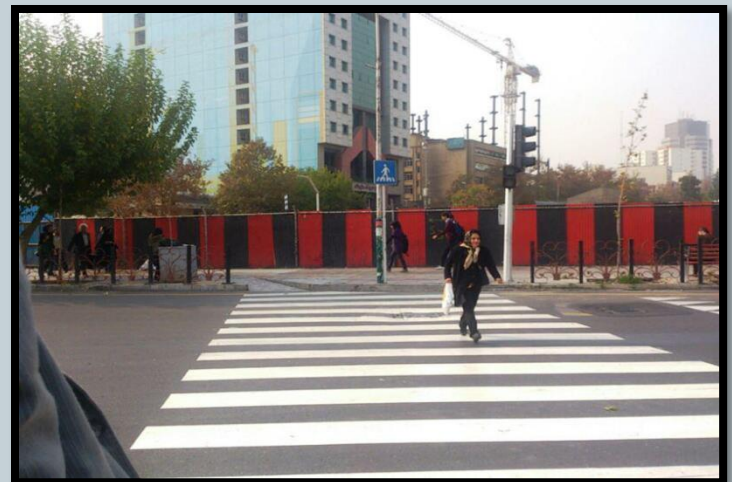

همجواری: قرارگیری محیط مصنوع در کنار محیط طبیعی و یا بالعکس و یا قرارگیری دو محیط طبیعی کنار هم و یا دو محیط مصنوع کنار هم ، موجب تشکیل همجواری می شود.

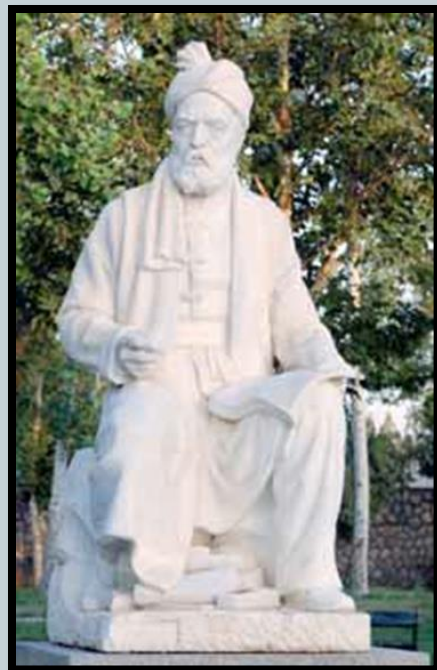

این کیفیت از لحاظ بصری در یک منظر شهری شامل نرده کشی ، آب (لبه) ، درخت کاری و یا تغییر سطح است ، این موانع ، مانع دید بصری نمیشوند ولی امکان دسترسی فیزیکی را از بین می برد.

به عنوان یک قلمرو مسکونی با فضای بسته پیوند داده شده است و به عنوان سمبلی عمودی برای تجمع گرایی به شمار میرود. در خیابان های پررفت و آمد، نقطه عطف موقعیت ها را روشن میکند و تعیینی بر آن است که این مکان همان چیزی است که دنبال آن می گردیم.

اتصال و پیوند: ساختمان های غنی از نظر ترکیب و رنگ بر روی کف فضا به صورت برجسته ای جلوه می کند، چنانچه کف فضا به صورت یک زمین صاف و گسترده با بستر خاکستری رنگ باشد که ساختمان ها جدا از آن به نظر آید.

صراحت و گویایی: احساس وجود نیرویی که از طریق سبک معماری غیر ماهرانه و عامیانه سازنده اش میدرخشد.

